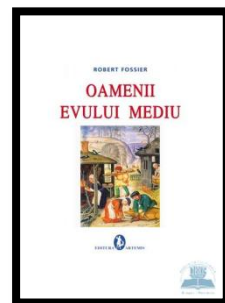

Robert Fossier, *Oamenii Evului Mediu*, București, Editura Artemis, 2011, 368 p.:

În istoriografia românească, a trecut aproape neobservată apariția unei cărți care, din punctul nostru de vedere, este demnă de toată atenția. Cu puține excepții, acest titlu este absent din programele universitare românești. Nici autorul său nu este (încă) un nume de referință în mediul nostru academic, spre deosebire de istoricii francezi din generațiile anterioare, cu precădere reprezentanții Școlii Analelor. Robert Fossier (1927-2012) este, la rândul său, un moștenitor al acestui curent de cercetare, fiind preocupat de istoria economică și socială, precum și de istoria mentalităților. De formație arhivist și paleograf, *agrégé* în istorie, a predat la universitățile Nancy II și Paris I (Panthéon Sorbonne), fiind autorul a numeroase cărți și studii pe tema societății medievale occidentale și coordonatorul unei ample lucrări de sinteză despre istoria Evului Mediu (*Le Moyen Âge*, apărută la editura Armand Colin).

Subiectul cărții de față este delimitat în manieră negativă de către autor, care preferă să enunțe ceea ce nu constituie obiectul analizei sale. Astfel, aceasta nu se dorește a fi o istorie a economiei, societății ori culturii medievale, propunându-și în schimb să-și îndrepte atenția asupra cotidianului și asupra oamenilor de rând. În fapt, rezultatul are un profil caleidoscopic, ce interferează cu toate domeniile amintite mai sus, depășind sensibil granițele unei istorii a „*celor despre care nu se vorbește niciodată*”. La o primă privire, luând în considerare tematica destul de vagă, o astfel de întreprindere riscă să fie considerată doar o altă lucrare despre lumea medievală, și încă una facilă, ținând cont de configurația eseistică și de lipsa aparatului critic. Cu toate acestea, ea își atinge pe deplin obiectivul de a demonta clișee și apriorisme adânc înrădăcinate la nivelul opiniei comune, ceea ce o transformă într-o lectură informativă pentru publicul larg și formativă pentru studentul în istorie, dar deopotrivă plăcută și incitantă, autorul etalând reale calități expositive, precum și un stil atractiv și convingător. Mai mult decât atât, profesionalismul și științificitatea cercetării se manifestă prin clarificări de ordin conceptual, nuanțe fine și determinări precise.

Contribuția lui Robert Fossier este structurată în două părți, dintre care prima, „Omul și lumea”, vădește o abordare de tip antropologic (având în prim plan coordonatele biologice ale condiției umane, vârstele

vieții, respectiv relația dintre om și natură), fundamentată cu predilecție pe surse arheologice. Cea de-a doua, „Omul în sine”, constituie o analiză a societății și mentalităților (examinând, pe baza descoperirilor arheologice, iconografiei, ori a unor surse scrise, aspecte precum alteritatea, educația ori concepțiile religioase), prezentate în mod similar într-o lumină antropologizantă. Lucrarea se întemeiază pe convingerile etice și epistemologice ale istoricului ce dovedește prin scriitura sa o mare deschidere culturală. Conform acestora, omul nu este specia cea mai avansată, disprețul său față de lumea animală fiind imprudent și ignorant; totodată, este proclamată identitatea esențială dintre omul medieval și omul zilelor noastre, disparitățile de ordin economic, social sau spiritual nefiind altceva decât suprastructuri.

Cartea înfățișează omul medieval dincolo de stigmatul ignoranței și al violenței, dar și de aura mistică care i-a fost adesea atribuită. Istoricul francez lecturează într-o cheie distinctă unele fenomene ale epocii medii. De pildă, precizează că pentru majoritatea indivizilor, grija față de trup și preocupările legate de subzistență primau în raport cu solitudinea spirituală, încurajată de biserică în detrimentul primelor. În mod similar, acesta arată că în Evul Mediu se mânca mult, chiar dacă nu se mânca neapărat bine, apropo de calitatea alimentelor. În altă ordine de idei, autorul contestă teoria referitoare la „*Evul Mediu masculin*”, sugerând că valabilitatea acesteia se fondează pe o gamă limitată de surse. În plus, vorbește despre o superioritate a femeii, atitudine inedită, având în vedere discursul (feminist) ce domină studiile de gen și care deplânge statutul femeii în contextul patriarhatului medieval. Respectiva constatare ne pare prea puțin dezvoltată, suficient însă pentru a clarifica faptul că poziția femeii nu se rezumă la noțiunile de discriminare ori exploatare. Pe această cale este învederată particularitatea psiho-socială a lumii medievale potrivit căreia masculinul și femininul îndeplinesc funcții diferite și ocupă domenii specifice de activitate, reciproc recunoscute. Nu în ultimul rând, amintim considerația, pe care o prezintă ca pe o convingere personală, că arta religioasă nu reușea să instruiască pe profanii cărora le delecta doar privirea, eventual îi emoționa.

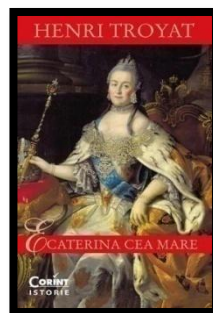
În lucrarea recenzată, profesorul francez reconstituie un univers dinamic, policrom, al cărui contur începe acolo unde iau sfârșit preconcepțiile cu privire la caracterul static, imobil și unilateral al civilizației Occidentului medieval, surprinzând viziuni variate, mode, evoluții în timp, într-un cuvânt, diversitate în toate sectoarele existenței. Astfel, Fossier produce o sinteză despre viața în Evul Mediu, ce se referă la aspecte cotidiene, dar și la chestiuni legate de putere sau de tărâmul

ideilor; de asemenea, încurajează abordarea reflexivă a istoriei medievale. Ca într-un veritabil eseu, istoricul asumă o perspectivă subiectivă în raport cu tematica propusă, condamnând cu vehemență violența gratuită și dezaprobând pedeapsa cu moartea. Cu alte cuvinte, pornind de la ipostazele și aventurile omului medieval, Fossier îndeamnă la o reală meditație asupra condiției umane. Cel puțin din aceste motive, cartea *Oamenii Evului Mediu* merită să fie luată în considerare alături de bine-cunoscuta colecție de studii despre „omul medieval” coordonată de Jacques le Goff (apărută în 1999 în traducere românească).

Cătălina-Tatiana COVACIU

Henri Troyat, *Ecaterina cea Mare*, ediția a II-a, traducere din limba franceză de Elisabeta Niculescu și Simona Brânzaru, prefață de Șerban Papacostea, București, Editura Corint, 2015, 540 p.+16 il.:

Marile schimbări care au transformat Rusia într-o mare putere a lumii se originează în secolul al XVIII-lea. Primele reforme au fost introduse de către țarul Petru I și continuate cu o și mai mare determinare pe parcursul domniei țarinei Ecaterina a II-a, supranumită, „*cea Mare*”. În jurul acesteia din urmă au apărut foarte multe mituri și legende, ceea ce face ca istoria adevărată a acestei țarine să nu fie cunoscută îndeajuns.

Înainte de a trece la prezentarea volumului de față, merită să zăbovim puțin asupra celor mai importante repere bio-bibliografice ale autorului lui. Henri Troyat, pe numele său Lev Tarasov, a fost un istoric și romancier de origine rusă, născut în anul 1911 la Moscova, stabilit alături de familia sa la Paris, din 1920. S-a remarcat ca un scriitor prolific, fiind autorul a mai multor volume de istorie, beletristică și biografii dedicate unor personalități, printre care Ivan cel Groaznic, Lev Tolstoi, Petru cel Mare sau Ecaterina cea Mare. A fost ales membru al Academiei Franceze în anul 1959 datorită activității sale intense și valoroase, fiind considerat unul din membrii înaltului for de cultură francez cu cea mai îndelungată activitate. S-a stins din viață în 2007, la vârsta de 95 de ani,

lăsând în urma sa o bogată bibliografie, care însușește aproximativ 100 de titluri.

Biografia de față a țarinei Ecaterina cea Mare poate fi încadrată în zona romanelor istorice, fiind presărată pe alocuri cu detalii picante din viața intimă a țarinei. Sursele folosite de autor pentru realizarea acestei lucrări sunt memoriile țarinei, scrisorile acesteia către diverse personalități contemporane ei și unele dintre cele mai importante cărți care s-au scris despre aceasta de-a lungul timpului. Volumul de față este structurat în XXVI de capitole, prin intermediul cărora autorul conturează viața și activitatea țarinei Ecaterina cea Mare.

Viața viitoarei țarine a început în anul 1729 la Stettin, în Pomerania, locul în care s-a născut într-o familie de aristocrați, primind numele de Sophie Friederike Auguste. Datorită jocurilor politico-diplomatice din acele vremuri Sophie a fost aleasă, cu concursul regelui Prusiei, Frederic al II-lea, să devină soția viitorului moștenitor al tronului Rusiei, Karl Peter Ulrich (Petru al III-lea). Dorința Sophiei de a se plia cât mai bine societății ruse a fost vizibilă încă din momentul intrării în familia imperială, dovadă fiind în acest sens renunțarea la luteranism și îmbrățișarea ortodoxiei, respectiv rapiditatea însușirii limbii ruse. Benigne la început, relațiile ducesei Ecaterina, atât cu soțul său, cât mai ales cu țarina Elisabeta s-au degradat simțitor, aceasta din urmă fiind nemulțumită din pricina faptului că cuplul ducal nu reușise încă să ofere un prinț moștenitor la tronul Rusiei. Tot mai izolată la Curtea imperială rusă, Ecaterina își va dedica majoritatea timpului aprofundării operelor celor mai importanți gânditori ai Iluminismului, fapt care i-a amprentat gândirea politică și i-a influențat decisiv modalitățile de guvernare a țării în viitor.

Ascensiunea Ecaterinei la tronul Rusiei s-a produs în anul 1762, în urma unei lovituri de stat dată împotriva soțului ei, Petru al III-lea, care a și fost asasinat. Relația cu fiul ei, Pavel, moștenitorul tronului, nu a fost una dintre cele mai bune, din cauza diferențelor de opinie și de anturaj dintre cei doi. Relația tensionată dintre mamă și fiu era generată de asemănarea acestuia din urmă cu tatăl său, inclusiv în privința instabilității psihice. Tocmai din această pricină, Ecaterina nu și-a dorit ca Rusia să ajungă să fie condusă după moartea sa de către fiul ei.

În ameliorarea problemelor interne ale Rusiei, în special cele de natură economică și socială, țarina a fost profund implicată, ore în șir petrecând adesea în prezența consilierilor săi, elaborând legi și decrete noi; cu toate acestea, legislația elaborată nu a afectat privilegiile straturilor sociale superioare, de a căror susținere Ecaterina era conștientă că avea

nevoie pentru a se menține la putere. Țarina a investit mult în cultură, biblioteci, muzee și școli de artă. Unul dintre cele mai cunoscute muzee din Rusia care și astăzi dăinuie este Ermitaj, care de-a lungul domniei țarinei s-a îmbogățit cu opere valoroase aduse de peste tot din lume. În politica externă, Ecaterina a avut bune relații cu Habsburgul Iosif al II-lea, încă de pe vremea coregenței acestuia, care, de altfel, a și întreprins mai multe vizite în Rusia. În planul expansiunii teritoriale, țarina a continuat ideile ambițioase ale lui Petru cel Mare, de a îngloba ținutul Crimeii în tot mai vastul Imperiu Rus. Tot în plan extern, Ecaterina și-a format o imagine de suveran luminat prin prisma relațiilor pe care le-a întreținut cu diverse personalități ale vremii: Diderot (care a și vizitat-o pe țarină), Grimm, Voltaire ș. a. Pe lângă faptul că Ecaterina se sfătua și comunica deseori cu aceste minți luminate ale epocii ei, nu de puține ori ea le-a și furnizat subsidii, creându-și imaginea unei suverane binevoitoare și receptivă la noile idei ale timpului.

Finalul vieții o surprinde pe Ecaterina cea Mare la Sankt Petersburg în anul 1796, după o domnie de 34 de ani, în care a încercat să modernizeze imperiul, având la bază gândirea și metodele de guvernare formulate de filosofii iluminiști. Meritul pentru care a rămas în istoria Imperiului Rus ca unul dintre cei mai importanți conducători ai lui constă în faptul că a acceptat să fie continuatoarea reformelor începute de Petru cel Mare, dar și datorită faptului că a dorit să adâncească și să extindă multe din aceste măsuri, formulând în acest sens numeroase *ukaz*-uri. Modul în care țarina a intrat în memoria colectivă este demonstrat și de titulaturile primite de-a lungul timpului de la supuși și consilierii ei. Poporul rus a numit-o „*Măicuța Ecaterina*” deoarece vedea în ea pe conducătorul ocrotitor și salvator de la viața mizeră pe care o ducea. Din partea consilierilor a primit titulatura „*cea Mare*”, datorită importanței realizărilor din timpul domniei ei. Atașamentul pe care Ecaterina l-a avut față de Rusia a fost demonstrat și prin faptul că nu a părăsit niciodată țara de adopție, de când pășise pe pământul ei.

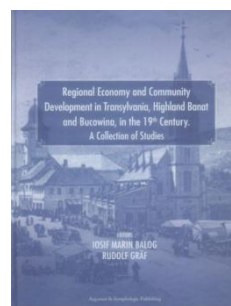
Utilitatea acestui volum nu constă doar în prezentarea biografiei țarinei Ecaterina cea Mare, ci mai cu seamă în reliefaarea principalelor evenimente desfășurate de-a lungul vieții ei, multe dintre ele generate tocmai la voința ei. Nu sunt pierdute din vedere nici personalitățile contemporane ei, ca regele prusac Frederic al II-lea, regele Poloniei Stanislaw August Poniatowski, împăratul Iosif al II-lea al Imperiului habsburgic, suveranii Franței Ludovic al XVI-lea și Maria Antoaneta, diverși filosofi sau figuri importante ale diplomației Marilor Puteri. Volumul reprezintă și o foarte reușită frescă a vieții de la curtea țărilor

ruși, care nu era cu nimic inferioară standardelor impuse de marile case regale și imperiale europene de la acea dată. Nu este pierdută din vedere nici influența sau rolul deținute în cadrul societății rusești de instituția Bisericii Ortodoxe, la fel cum este zugrăvit în puternice culori contrastante relieful social al Rusiei țariste. La nivelul cel mai de sus era prezentă aristocrația, care deși se inspira din modelele vest-europene, lăsa adesea să se întrevadă urme ale unei mentalități și ale unui comportament specifice Orientului. În schimb, marea masă a populației era formată din iobagi, cu un nivel de trai mult sub limitele subzistenței, care de multe ori nu avea cu ce să se hrănească, trăia în condiții mizere, fiind mereu în așteptarea adevăratului salvator.

George-Paul MOLDOVAN

Iosif Marin Balog, Rudolf Gräf (editors), *Regional Economy and Community Development in Transylvania, Highland Banat and Bucovina, in the 19th Century. A Collection of Studies*, Cluj-Napoca/Gatineau, Editura Argonaut/Symphologic Publishing, 2015, 241 p.:

Conținutul acestei cărți se deschide cu o notă a editorilor („Editors’ Note”), în care sunt prezentate pe scurt cele cinci articole, care reprezintă rezultatul unei cercetări sistematice finanțate de CNCS-UEFISCDI, în cadrul proiectului de cercetare: PN-II-ID-PCE-2011-3-0305-Economie regională și dezvoltare comunitară în Transilvania, Banatul Montan și Bucovina în secolul al XIX-lea (1800-1914)/Regional Economy and Community Development in Transylvania, Highland Banat and Bucovina in the 19th Century (1800-1914), director de proiect Rudolf Gräf. Volumul cuprinde un studiu dedicat perspectivelor conceptuale și teoretice legate de economia regională, alături de patru studii de caz monografice: dezvoltarea economică în zona Văii Jiului, culoarul Ohaba Bistra-Oțelu Roșu, „Cadrilaterul Aurifer” din Munții Apuseni și zona Bucovinei.

Ioan Lumperdean și-a axat cercetarea asupra aspectelor teoretice pe care le presupune conceptul de economie regională. Autorul observă

că regiunea ca spațiu geografic și administrativ cu anumite caracteristici de relief, climă, resurse naturale și umane, cu activități economice și sociale, generează economii și politici economice regionale care marchează istoria și existența așezărilor rurale și urbane. Pornind de la această premisă, el propune o structură analitică și o metodologie prin care pot fi abordate acest tip de cercetări: context geografic și economic al regiunii, reconstruirea potențialului său economic al regiunii pentru o anumită perioadă de timp, identificarea resurselor naturale, umane și materiale, potențialul demografic al regiunii și nu în ultimul rând surprinderea aspectelor de viață cotidiană.

Studiile de caz sunt deschise de Róbert Nagy, care a cercetat zona Văii Jiului, punând accentul în special pe impactul activităților economice de aici asupra economiei și societății din regiune. Studiul său se bazează pe arhivele și bibliotecile de specialitate din Budapesta și Deva (Serviciul Județean Hunedoara al Arhivelor Naționale). La sfârșitul secolului al XIX-lea, în Valea Jiului existau 14 comune, care constituiau plasa Petroșani din comitatul Hunedoara. Importanța zonei a fost dată de depozitele de huilă, despre care se știa încă de la începutul secolului. Investitorii străini și autohtoni au întemeiat societăți pe acțiuni și au amenajat exploatare miniere moderne însă, din cauza lipsei forței de muncă calificate, au colonizat masiv muncitori proveniți din cele mai diferite zone ale monarhiei. Datele statistice ilustrează cel mai bine această dezvoltare spectaculoasă. Dacă în 1868 producția de huilă a zonei a fost de 2000 de tone, în 1913 ea a fost de 2,5 milioane de tone. Populația zonei a înregistrat un spor la fel de spectaculos, între 1869 și 1910 crescând de la 12.671 la 50.015 de suflete.

În perioada 1880-1914, în zonă au activat trei mari societăți miniere: Societatea Anonimă de Minerit de Cărbune din Salgo-Tarjan, Societatea Anonimă Maghiară de Minerit de Cărbune Uricani-Valea Jiului, Societatea Regală Maghiară de Minerit de Cărbune și Grafite. Datorită investițiilor continue la sfârșitul epocii dualismului, minele din Valea Jiului au ajuns să dea 20% din producția națională de cărbune și huilă. Colonizarea unui număr mare de mineri și muncitori, întemeierea coloniilor, înființarea întreprinderilor comunale, a infrastructurii urbane în general, a școlilor și spitalelor au favorizat procesul de urbanizare a zonei. Concluziile relevă faptul că începând cu anii '80 ai secolului al XIX-lea, în Valea Jiului a început un proces de dezvoltare în urma căruia, regiunea a devenit după cantitatea cărbunelui exploatat, primul bazin carbonifer al părții maghiare a dublei monarhii.

Kurt Scharr pune în discuție folosirea unei noi surse istorice-cadastrul funciar și hărțile cadastrale din Bucovina. Mapele cadastrale realizate la începutul secolului al XIX-lea și actualizate pe parcursul deceniilor ce au urmat pot servi drept o sursă credibilă și concretă pentru reconstituirea a numeroase aspecte ale vieții socio-economice din regiune. Autorul se oprește asupra mai multor studii de caz: Fântâna Albă, Climăuți și Cernăuți pentru a schița evoluțiile socio-economice în contextul larg al dezvoltării provinciei Bucovina sub stăpânire Habsburgică. Așezările pe care le studiază au fost create în secolul al XVIII-lea de către rușii lipoveni și au rămas predominant agrare până în prezent. Lucrarea se încheie cu o privire asupra efectelor politice asupra comunităților studiate generate de destrămarea monarhiei austro-ungare și consecințele de lungă durată ale acestui fenomen.

Iosif Marin Balog s-a axat pe studierea și analiza a două aspecte principale: conceptul de regiune minieră-regiune socială, studierea aspectelor teoretico-metodologice și a fenomenelor și mecanismelor care definesc zona Munților Apuseni, folosind documentele din arhivele din Cluj-Napoca, Alba-Iulia și Viena. Conform concluziilor sale, o regiune minieră poate fi definită ca atare doar atunci când mineritul devine activitatea dominantă în zonă. Obiectivul principal al cercetării sale a fost acela de a analiza pe mai multe nivele istoria exploatării aurului din zona Apusenilor, una din cele mai bogate regiuni cu aur din Europa. Autorul distinge trei etape în ce privește dezvoltarea și modernizarea exploatării aurului din această regiune (1745-1850, 1850-1885, 1885-1914). Studiul prezintă efectele socio-economice ale mineritului aurifer din regiune, așa cum au fost ele surprinse de către muncitorii străini care au lucrat în această regiune: dezvoltarea sistemului sanitar, creșterea numărului de școli elementare, deschiderea băncilor cu capital românesc, maghiar și german în zonă. Iosif Marin Balog a efectuat un stagiu de cercetare în Germania, la Bochum, la Muzeul German al Mineritului unde a studiat fondurile documentare ale unor ingineri germani care au activat în zona auriferă a Apusenilor în perioada 1900-1914, relevând date inedite despre mineritul aurifer din regiune și efectele socio-economice ale acestuia, așa cum au fost ele analizate și percepute de specialiștii străini care au activat în zonă.

Scopul studiului semnat de Rudolf Gräf este de a analiza cum s-au conturat și au evoluat pe parcursul secolului al XIX-lea centrele industriale, care au fost tipurile de activități economice care au contribuit la conturarea unui anume specific de dezvoltare. Studiul de caz ales este focalizat asupra zonei nord-vestice a Banatului Montan, respectiv

complexele formate în jurul uzinelor de la Ferdinandsberg, Rusca Montană și Nădrag, iar autorul folosește surse din arhivele de la Timișoara și Viena. Rudolf Gräf s-a ocupat și în trecut de istoria industrială a Banatului Montan, punând accentul pe acțiunile societății StEG în această zonă. Într-un bilanț al activității StEG în Banat, nu putem să nu amintim ridicarea, în anul 1858, a coloniilor muncitorești Reșița și Steierdorf-Anina la rangul de comune și dezvoltarea unei vieți orășenești de tip occidental în acestea. Apariția primelor ziare la Oravița și Reșița, a asociațiilor culturale și muncitorești, a celor turistice, au contribuit toate la ameliorarea vieții și așa destul de grea a muncitorilor de la minele și uzinele din Banat.

Credem că lucrarea de față, rezultat al unei investigații de istorie economică și socială pornind de la conceptele de economie regională, dezvoltare regională, spațiu economic regional și relațiile inter-regionale reprezintă un real câștig pentru cunoașterea istorică. Autorii promovează un concept și o metodă nouă pentru cercetarea românească: analiză regională în istoria economică, prin investigarea fenomenelor esențiale care definesc dezvoltarea economică regională, generată și organizată în jurul agenților economici și a altor inițiatori. Cele trei studii de caz vorbesc în detaliu despre dezvoltarea economică cu capital austriac a regiunilor cu zăcămintă din Transilvania și Banat: „Cadrilaterul Aurifer” din Munții Apuseni, culoarul Ohaba/Bistra din Banat și zona Văii Jiului.

Dezvoltarea industriei mineritului a avut un impact major, atât economic, cât și social în viața Transilvaniei și a Banatului în secolul al XIX-lea. Schimbările survenite pe parcursul secolului al XIX-lea în cele trei zone miniere au fost multiple. Dezvoltarea unor așezări industriale au adus cu sine dezvoltarea unor sisteme sanitare, evoluția numărului de școli elementare și profesionale, creșterea gradului de alfabetizare, creșterea numărului populației.

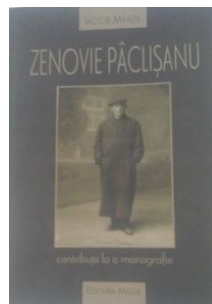
În zona Apusenilor, deși a existat o dezvoltare a industriei mineritului aurifer, modernizarea regională a fost fragilă. Situația este specifică de altfel tuturor regiunilor miniere și în general celor mono-industriale și relevă, alături de alți indicatori, în fond cât de fragilă și instabilă și discontinuă este creșterea economică într-o astfel de regiune. Când dispăre resursa naturală, când se reduce interesul sau disponibilitatea exploatării acesteia, dispăre practic și sursa de sustenabilitate a creșterii economice și în fond, a stării materiale a populației din regiune care singură găsește foarte greu alternative viabile și resurse de diversificare spre domenii alternative. În zona Văii Jiului și a culoarului Ohaba/Bistra aceste fenomene au contribuit la conturarea

unor regiuni active, atragerea unor noi forțe de muncă, Valea Jiului devenind în secolul al XX-lea al doilea bazin carbonifer din partea ungară a monarhiei austro-ungare.

Raluca Sorina BOTOȘ

Iacob Mârza, *Zenovie Pâclișanu: contribuții la o monografie*, ediție îngrijită de Radu Mârza, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2017, 327 p.:

În toamna anului 2014, pe când eram proaspăt doctorand al Facultății de Istorie și Filologie din cadrul Universității „1 Decembrie 1918” Alba-Iulia, mă întâlneam adesea cu regretatul istoric Iacob Mârza în cafenele albaiuliene pentru a-i prezenta cercetările la care lucram. Între un sfat și o dojană părintească, regretatul profesor îmi vorbea, cu multă pasiune, despre istoricul, preotul și diplomatul Zenovie Pâclișanu care, în ultimii ani, intrase în preocupările sale de cercetare istorică. Își dorea cu ardoare să pună la dispoziție atât istoricilor, cât și pasionaților de istorie, o monografie completă a preotului, istoricului și omului de cultură Zenovie Pâclișanu. Din păcate, trecerea rapidă în lumea celor dreپți a îndrăgितului profesor albaiulian, a făcut ca această dorință să nu se mai îplinească.

La un an și câteva luni de la plecarea regretatului profesor, fiul său, Radu Mârza, ne propune o interesantă ediție intitulată *Zenovie Pâclișanu: contribuții la o monografie*, în care a adunat toate studiile pe care le-a publicat tatăl său de-a lungul ultimilor ani.

Lucrarea se deschide cu un emoționant „Cuvânt înainte”, elaborat de istoricul Radu Mârza în care ne prezintă motivația acestui demers istoriografic, contextul în care istoricul Iacob Mârza și-a aplecat cercetările asupra vieții, activității și operei lui Zenovie Pâclișanu, și o serie de aspecte de ordin metodologic ce au stat la baza realizării acestei lucrări.

Editorul a grupat cele 24 de studii în cinci capitole, încercând să aibă în vedere structura unei monografii pe care istoricul Iacob Mârza dorea să o realizeze. Astfel în primul capitol, pe care istoricul Radu Mârza l-a intitulat sugestiv „Restituiri biografice”, avem următoarele 3 studii: „Formația școlară a istoricului Zenovie Pâclișanu (perioada

gimnaziului superior din Blaj, 1898-1906)”, „Zenovie Pâclișanu, bibliotecar la Blaj (1916-1919)” și „Destinul în detenție al preotului și istoricului Zenovie Pâclișanu (1949-1953, 1957). Două mărturii documentare”, în care istoricul a tratat aspecte din viața și activitatea istoricului și diplomatului Zenovie Pâclișanu.

Cel de-al doilea capitol, intitulat „Șantierul istoricului”, este cel mai cuprinzător din punctul de vedere al numărului studiilor istorice, aici fiind cuprinse următoarele 10 studii: „Aspecte ale sursologiei în *Istoria Bisericii Române Unite* de Zenovie Pâclișanu”, „Zenovie Pâclișanu despre raporturile românilor cu calvinismul în veacul al XVII-lea: Reevaluări istoriografice”, „Zenovie Pâclișanu și veacul Luminilor la românii ardeleni”, „Din istoriografia Supplex-lui: cercetările lui Zenovie Pâclișanu”, „Ad fontes! Apelul istoricului Zenovie Pâclișanu la cartea românească veche”, „Spirit critic în scrisul istoric al lui Zenovie Pâclișanu. Studiu de caz: *Cultura Creștină*, 1912”, „Evaluări istoriografice în deceniul 4 al secolului XX. Colaborarea lui Zenovie Pâclișanu la *Revista Fundațiilor Regale*”, „Zenovie Pâclișanu, colaborator la *Revista istorică română* (1943-1947)”, „Zenovie Pâclișanu în slujba Astreii”, „Trei conferințe rostite de istoricul Zenovie Pâclișanu la Radio București (1942)”, în care istoricul a analizat opera istorică a lui Zenovie Pâclișanu.

Următorul capitol, „Analiză istoriografică. Discurs istoric”, cuprinde cele cinci studii în care istoricul Iacob Mârza a analizat o serie de aspecte istoriografice și discursul istoric despre Zenovie Pâclișanu și opera sa: „Recuperarea istoriografică postdecembristă. Preotul greco-catolic și istoricul Zenovie Pâclișanu (1886-1957)”, „Discurs istoric contemporan: Zenovie Pâclișanu (1886-1957)”, „Biserică și viață religioasă la istoricul Zenovie Pâclișanu (1886-1957)”, „Biserică și națiune la Zenovie Pâclișanu (1886-1957). A doua etapă a discursului istoric (deceniile 2-4 ale secolului al XX-lea)”, „Istorie și națiune la Zenovie Pâclișanu (1886-1957). A treia etapă a discursului lui (deceniile 5-6)”.

Penultimul capitol, „Publicarea de texte ale lui Zenovie Pâclișanu”, cuprinde cele trei studii care au fost publicate ca introducere la unele scrieri istorice sau memorii ale lui Zenovie Pâclișanu. În această categorie se înscriu studiile: „Zenovie Pâclișanu”, „Unirea Transilvaniei cu România în viziunea istoricului Zenovie Pâclișanu (Un text inedit din 1945)”, „Zenovie Pâclișanu și pledoaria pentru „Problema Transilvaniei” (1946)”.

Ultimul capitol intitulat, „Articol cu profil cultural”, cuprinde cele trei articole cu profil cultural, după cum urmează: „Istoria înghesuită”, „Unirea de la Alba Iulia n-a fost capriciul unei clipe”, „...a întărit cu

fapta ceea ce a scris...”, pe care istoricul albaiulian le-a publicat despre istoricul și diplomatul Zenovie Pâclișanu.

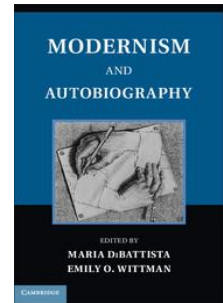
Lucrarea se încheie cu un indice de nume și de localități așa cum îi plăcea regretatului profesor să aibă ori ce carte de istorie.

În încheiere, nu îmi rămâne decât să constat că această ediție, îngrijită de istoricul Radu Mârza, aduce o importantă contribuție la studierea vieții, activității și operei lui Zenovie Pâclișanu.

Nicolae DUMBRĂVESCU

Maria DiBattista, Emily O. Wittman (editors), *Modernism and autobiography*, Cambridge, Cambridge University Press, 2014, 228 p.:

At a first glance, the book coordinated by Maria DiBattista, from Princeton University, and Emily O. Wittman, from University of Alabama, it's nothing else but an anthology of reviews. A book that contains 16th presentations of books and authors, segmented in four parts and accompanied by an introduction (pp. XI-XIX) signed by the aforementioned editors, a list of contributors (pp. VII-X), interesting photos, and an index (pp. 225-228).

But, if the reader takes a deeper look, he will find there biographies, book reviews and reviews of literature, presentations and investigations of literary phenomena, but also other interesting approaches. All of them are brought together into an interesting volume that presents the importance of the autobiographies for the literary modernism. Regarding the structure of the book we can say that it is a very interesting one. In the first part entitled „Ancestries” (pp. 3-66) and in the second one under the umbrella of the title „Emerging”, are underlined the sources of the genre (pp. 69-124) while in the last two ones entitled „Surviving” (the 3rd one, pp. 127-184) and „Disappearing” (the 4th one, pp. 185-224) are mentioned aspects of memorials from the First World War and, in the same time, are also highlighted other types of writings from the same genre.

The relevance of the autobiographical writing for the modern literature, but also the way how this kind of literature has shifted the perception on the literary production in those times are well emphasized in the introductory part. The two already mentioned editors show there that: „*Modernist autobiography, which often draws an arc back to the speculative mood and variable lengths of Montaigne’s Essays, typically challenges the established narrative practices of the genre. In place of the traditional life-narrative that traces the progress of the self as it moves toward, and ultimately claims, what is truly its own, modernist autobiography might concentrate on short periods of a person’s life (a „growing season” such as Paris in the twenties was for Hemingway); or else it might restrict its focus to a particular, life-defining and often life-altering problem-sexual abuse, such as the childhood molestation Virginia Woolf confronts in her „sketch” of the past; nervous collapse, such as recounted with such pitiless candour in F. Scott Fitzgerald „The Crack-Up”; or addiction, such as dramatized in Jean Rhys’s depressive but strangely exalted novels of alcoholic breakdown*” (Maria DiBattista, Emily O. Wittman, „Modernism and autobiography: Introduction”, in Maria DiBattista, Emily O. Wittman (eds.), *Modernism and autobiography*, Cambridge, Cambridge University Press, 2014, pp. XI-X).

Then, while in the first part the reader can find investigations of works like Edmund Goose’s *Father and Son* (pp. 3-17), the autobiographies of W. B. Yeats (pp. 18-30) or Conrad’s *Personal record of „My life”, and „My two lives”* (pp. 32-42), in the second one there can be founded articles dedicated to Evelyn Waugh’s *Labels* (pp. 69-83), Stein, Toklas and to other classified as authors of „*autobiographical masquerade*” (pp. 84-97), Elizabeth Bowen’s autobiographical notes (pp. 98-112) or the works of Ralph Ellison (pp. 113-125).

If the first two parts of the book are dedicated to the literary autobiographies, the 3rd one entitled as we have already mentioned above, that is, „Surviving”, contains studies and articles dedicated to memorial notes from First World War, or diaries. Therefore, the reader can find there an interesting research entitled: „Touching Semiliterate Lives: Indian Soldiers, the Great War, and Life-Writing”, (pp. 127-142), accompanied by interesting photos signed by Santanu Das, reader in English at King’s College from London, or the articles: „The Last of Katherine Mansfield: The Affective Life in the Journal and Letters by Jen Dickinson from Reed College” (pp. 143-156), „T. S. Elliott’s Impersonal Correspondence” by Max Saunders from the aforementioned college in London or: „The Real Hem” by Maria DiBattista (pp. 170-184), dedicated to Hemingway.

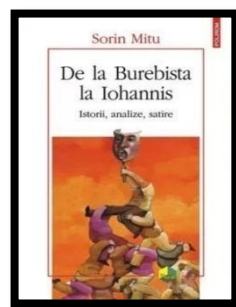
The last part of the work is then composed from three researches. Two of them, namely the 14th text of it and the last one are dedicated to two authors (Jean Rhys, pp. 185-196) and Samuel Becket (pp. 211-224), and the other, signed by Robert L. Caserio from Penn State, University Park (pp. 197-210), entitled: „Abstraction, Impersonality, Dissolution” (pp. 197-210). Structured as a kind of review of literature, it tries to emphasize the way how the topics from the title are presented inside of autobiographical works of authors like Virginia WOOLF, W. E. B. du Bois or H. G. Wells.

Written in an professional way and accompanied with references from contemporary literature and photos, the work entitled: *Modernism and autobiography*, published under the coordination of Maria DiBattista and Emily O. Wittman at Cambridge University Press in 2014, is not only an interesting research for readers specialised in the investigated topic, but also an useful tool for the contemporary research and a pleasant and useful lecture for everyone who want to know better the modern literature and to find how the autobiographical research has influenced its evolution.

Iuliu-Marius MORARIU

Sorin Mitu, *De la Burebista la Iohannis. Istorii, analize, satire*, Iași, Editura Polirom, 2017, 280 p.:

De la Burebista la Iohannis. Istorii, analize, satire, o scriere într-o cheie personală și originală a celor mai actuale și importante subiecte pentru societatea românească a domnului profesor Sorin Mitu, pare să aibă menirea de a invita spre reflecție pentru a ne înțelege mai bine, atât la nivel individual, cât și colectiv. Temeinica pregătire intelectuală și bogata activitate științifică a profesorului și a istoricului (vezi lucrările referitoare la istoria modernă universală, dar și locală, cu accente pe cultură, mentalitate, identitate, imagologie, semnificațiile naționalismului) vin să întărească considerațiile sale, prin argumentele și explicațiile istorice, uneori chiar psihologice sau sociologice. Poziționarea armonioasă a autorului între identitate și umanitarism îi conduce pledoaria spre echilibru și respect față de

„celălalt”. Tot astfel, critica sa aduce lumină asupra punctelor negative tocmai pentru a le putea înțelege și îndrepta, conchizând, de cele mai multe ori, într-o notă optimistă.

Subtitlul lucrării ne clarifică, încă de la început, modul de abordare a subiectelor puse în discuție (ingenioase, la fel ca și titlurile care le anunță), anume prin apelul la istorie, analiză și satiră. Într-adevăr, spiritul satiric aduce un plus de savoare lecturii. De exemplu, pomenind de originile săsești ale actualului președinte al României, istoricul Sorin Mitu ne amintește de o teorie a cronicarilor sași, elaborată de aceștia, încă din secolul al XVII-lea, cu scopul de a demonstra presupusa lor origine dacă, astfel că nu m-am putut abține să nu mă amuz la revenirea în minte a titlului cărții (*De la Burebista la Iohannis*).

Lucrarea este structurată sub forma a cinci capitole. Primele două capitole („Ardelenisme” și „Noi și lumea de astăzi”) denotă relația dintre noi și ceilalți, așa cum figurează în viziunea scriitorului. De aceea, voi pune întrebarea: „Între rădăcinile identitare propovăduite de Herder și universalismul Iluminismului?”. Căci preocuparea autorului este una legată atât de valorile existenței individuale, ca apartenență la coordonatele genealogice, cât și de problemele globale ale lumii în care trăim, ca și cum simfonia universală nu ne poate lăsa nici pe noi în afara ei. Celelalte trei capitole au în vedere domenii ale vieții care merită toată atenția: societatea, cultura, politica.

Autorul dedică primul capitol, numindu-l „Ardelenisme”, spațiului transilvănean, ca punct care marchează pe harta lumii simțăminte sale de identitate și care îi alimentează dispoziția spre reflecție: „*inbesc acest loc, care îi aparțin-în plus, consider că locul cu pricina îmi aparține în egală măsură*”. De aceea, vinderea imaginii Transilvaniei pe rețelele de socializare provoacă iritarea vădită a scriitorului, ca o desacralizare a unui conținut intrinsec simbolic pentru acesta. Apoi, realitatea multiculturalismului este văzută ca înrădăcinată în trecut, generând „*provocări și responsabilități speciale*”, aspecte pe care istoricul le ilustrează foarte bine în subcapitolul „Românii și maghiarii: un cuplu de coșmar?”. Astfel, sunt importante anumite aprecieri, precum: conflictul dintre români și maghiari nu a fost un caz singular; acest „*cuplu de coșmar*” reprezintă, mai degrabă, o poveste de succes; viitorul poate însemna și o reconciliere.

O problematică generală, care ni se adresează de data aceasta tuturor, indiferent de punctele cardinale care ne schițează specificitatea, este ideea de mobilitate a populației, generată de permanenta schimbare a realității de-a lungul timpului. Aceasta aduce o interesantă dezbatere, anume problema complexă a identificării exacte a „*strămoșilor*”-o misiune

pe cât de grea, pe atât de intrigantă și, poate, fascinantă! Apoi, lumea ne este prezentată prin multilateralitatea sa: între globalizare și fragmentare, între internaționalism și regionalism, între „*omul universal*” și „*omul concret*”, precum și confuzia care apare la interferența celor două tipuri de realități, ca instrument în mâna celor însetați de putere, care trasează, în mod interesat, noi ziduri identitare instabile.

Ca soluție la diversele provocări internaționale, domnul profesor Sorin Mitu relevă importanța cultivării și împărtășirii unor valori comune democratice (de aceea, dezvăluie pericolul precarității democrației în Rusia, ca destabilizator al bunei înțelegeri internaționale) și europene (care să țină pe fâgașul normal Uniunea Europeană). Aceste directive pot fi puse în legătură și cu viziunea autorului asupra democrației, care împărtășește ideea lui Winston Churchill: „*Democrația este cea mai proastă formă de guvernare, cu excepția tuturor celorlalte care au fost încercate de-a lungul istoriei*”. Domnul profesor Sorin Mitu vede democrația ca un „*sistem de guvernare croit exact pe măsura imperfecțiunilor omenesti*”.

Dar cât de ancorată este societatea românească în realitatea unei lumi interconectate? Este terorismul perceput în România ca o amenințare reală? Iată alte câteva teme care ne sunt aduse la cunoștință. Explicațiile nu lipsesc, autorul ne lămurește de ce serviciile secrete (instituția responsabilă de asigurarea securității) nu se bucură de încrederea cetățenilor români: moștenirea istorică a Securității, care este legată de o altă cicatrice morală a societății noastre, anume delațiunea.

Sub spectrul analizei este pusă și societatea, cu tot ce are ea mai caracteristic. Astfel că familia și valorile sale, ca puncte esențiale ale civilizației umane, incluse în dezbaterile publice, trebuie menținute într-un echilibru. Scriitorul ne prezintă cele trei modele interpretative ale familiei românești (modelul sămănătorist, modelul etnografic, modelul critic), care pot să redea realitatea și să întregescă tabloul doar dacă sunt privite complementar. Satului românesc îi sunt trasate originile, trăsăturile; fenomenelor, precum atracția față de cultura țărănească și „*satul în palimpsest*”, le sunt găsite explicații. Chiar fericirea (în ce măsură poate fi trăită fericirea la români în mod colectiv), încrederea (atât de necesară lumii actuale, dar care ne lipsește) și credințele sau sărbătorile (între consumerismul contemporan și trăirea spirituală a sărbătorilor) prezintă subiecte esențiale pentru o mai bună înțelegere și interiorizare a vieții în interiorul comunității.

Cultura românească este marcată de „*obsesia identitară*”, de dezbaterile între sincroniști și protocroniști, de „*problema orientării civilizației românești pe axa valorilor și culturii*”, griji care au ratat preocupările

românilor față de problemele mari ale omenirii. Totuși, după 1989, intelectualii au putut să își deschidă mai larg câmpul de reflecție. Domnul profesor Sorin Mitu abordează și o problemă de actualitate în dezbaterile publice, anume modul în care percepem România. Este România altfel? Două perspective sunt valabile, după părerea autorului: România este altfel la nivelul experiențelor subiective și cotidiene; România este la fel cu alte țări sub aspectul mai general al demnității și al egalității în drepturi. Un alt aspect important pentru cultura românească este școala, analizată prin intermediul comparației dintre învățământul de elită și învățământul de masă, cu relevarea efectelor.

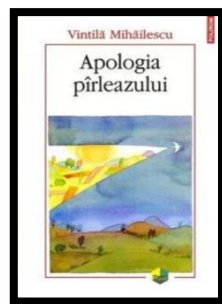
Convingerile scriitorului legate de politică nu sunt dezvăluite pe parcursul cărții, dar mai ales în secțiunea dedicată politicii. Argumentele favorabile regimului politic democratic și formei de guvernământ monarhice (constituționale) sunt bazate pe înțelegerea profundă a organizării statale și a transformărilor specifice României, sedimentată de cunoașterea istoriei și de cultura vastă. Un mesaj important nu este transmis și referitor la naționalism. Scriitorul definește conceptul, îl explică, îl privește comparativ din perspectiva modelelor sale (și modul în care românii se raportează la ele), al manifestărilor sale trecute (animate de idealuri mărețe) și prezente („naționalismul zombie”, „un mort viu pe care politicianii cinici, aflați în căutarea unor mesaje cu priză la public, încearcă să-l manipuleze”, dar care nu este inofensiv).

Meritul acestei cărți este de a mă ajuta să mă înțeleg pe mine mai temeinic. Căci mi-am dat seama că acea lipsă de idealuri mărețe a prezentului, de care vorbea domnul profesor, mi-a îndreptat căutarea spre trecut, de unde înclinația spre studiul Iluminismului, romantismului, naționalismului, din care mi-am selectat valorile și modelele. Dar, de altfel, nu uit să privesc atent și critic atât la trecut, cât și la prezent, așa cum am simțit că îmi recomandă și această lectură. Problematicele și analizele lucrării sunt generoase și pot oferi oricui experiența de a se regăsi în câte ceva. Este extraordinar cum toate subiectele atinse de domnul profesor Sorin Mitu au puterea de a ne îndemna la o reflecție proprie. Mai mult decât atât, stilul de a scrie, comentariile pline de haz și farmec, conexiunile cele mai diverse și comparațiile ingenioase reprezintă un alt motiv serios de a recomanda cu cea mai mare căldură această carte.

Maria Bianca GLĂVAN

Vintilă Mihăilescu, *Apologia pîrleazului*, Iași, Editura Polirom, 2015, 336 p.:

Să pătrunzi cu mintea cele mai profunde experiențe și transformări ale vieții umane și ale societății în ansamblu-iată expresia corespunzătoare pentru lucrarea de socio-antropologie *Apologia pîrleazului*, a învățatului român Vintilă Mihăilescu. Începând prin a cocheta cu psihologia și continuându-și traseul intereselor cognitive prin sociologie și antropologie, Vintilă Mihăilescu ne propune o altă sociologie a tranziției, *socio-hai-bui*, care îmbină un ager spirit de observație și o critică constructivă cu umorul și dispoziția pentru ludic, așa cum ne-a obișnuit și prin articolele sale din revista „Dilema Veche”. Director general al Muzeului Țăranului Român pentru o perioadă, Vintilă Mihăilescu ne aduce lumină în ceea ce privește viziunea fondatoare a acestui muzeu, perceput în cele din urmă ca „o icoană a conservatorismului românesc”.

Autorul declară explicit faptul că scrierea sa transmite un mesaj public de „*optimism critic*”. Într-adevăr, ca cititor interesat a cunoaște perspectivele prezentate de omul de cultură, am regăsit în acest op un raport just între două stări reale: pe de o parte, punctele slabe și vulnerabile ale societății românești, pe de altă parte, întrevederea unui orizont mulțumitor în cazul unei conștiente responsabilizări.

Vintilă Mihăilescu ne oferă, mai întâi, posibilitatea de a pătrunde semnificația antropologică a unor „cuvinte de acces”, cu ajutorul cărora să ne ghidăm în complexa analiză a societății românești. Pe măsură ce aceste noțiuni (rudenie, corp, intimitate, autenticitate, ospitalitate, identitate, batjocură) devin tot mai clare, tranziția valorică și de sens de la „*societățile cutumiare*” la cele moderne și postmoderne ajunge să fie inteligibilă. Dacă „*societățile cutumiare*” credeau într-o rânduială, strâns legată de viziunea cosmocentrică, se raportau la o existență genealogică și priveau spre trecut, atunci vom observa cum, odată cu societățile moderne și culminând cu cele postmoderne, are loc o individualizare, dezafiliere, civilizare, o preocupare pentru viitor, o construcție de noi culte și proiecte laice, lumești. După ce autenticitatea s-a mutat în interior și individul a fost eliberat, s-a produs o ruptură cu vechiul sistem de valori, însă aceste pierderi trebuiau răscumpărate. Noile atașamente compensatorii (patrimoniul), aprecierea tot mai mare a corpului, obsenitatea intimității, trecerea de la ospitalitate la politețe, problemele

identitare și raportarea la celălalt, batjocura ca rezultat al neîncrederii sunt câteva dintre provocările zilelor noastre.

A doua parte a lucrării („Retrocedări”) pune societatea românească în fața unor redimensionări conceptuale ale lumii. Pentru economia de piață, timpul devine unul planificat, în care eficiența este imperioasă. Dar cât de racordat este românul la aceste exigențe mondializate? Concluziile autorului conduc spre ideea lipsei unei munci raționale, organizate, eficiente. Apoi, spațiul a fost fixat între limite definitorii pentru sfera politicului sau civilizației și culturii. Această geografie politică ne-a plasat în ochii Occidentului ca un „*popor de margine*” și, mai mult decât atât, „*marginalizat*”. De aceea, autorul aduce o apologie pîrleazului, ca expresie a transcenderii unor limite absolutizate. Tot din perspectiva unui Occident „*civilizat*”, românului îi este atribuit un „*orientalism*” care înglobează imaginea „*revenirii refulatului*”, a „*bunului sălbatic*”, însușire respinsă, însă, de cel din urmă. Tot legat de spațiu, o aparentă contradicție o reprezintă conectivitatea mondială asigurată de Internet, „*care îți permite să fii oricând și oriunde pe glob, adică nicăieri*”. Spațiul devine loc doar atunci când îl particularizezi, îl individualizezi, în opoziție situându-se non-locurile, „*configurate de alții pe măsura tuturor, adică a nimănui*”.

O altă problemă importantă este „*altfelitatea*” românului. Vintilă Mihăilescu se arată circumspect față de tendința unor cărturari sau a mass-mediei de a potența „*mitul nimicniciei românești*”. Scriitorul consideră că o astfel de viziune negativistă blochează perspectiva schimbării și a reglării situației reale din societatea românească. Mai mult, cunoașterea concretă a societății, dincolo de direcția ideologică, reprezintă o necesitate de nestrămutat. Astfel, eșecul modernizării statului român, la nivel structural și instituțional, se datorează legăturilor rezistente „*premoderne*”, însă acest context nu este unul singular, nu se aplică doar în cazul României. În plus, „*deziluzia*” postcomunistă nu trebuie să invalideze realitatea revoluției și a jertfelor, iar crezul anticomunist nu trebuie să împiedice reprezentarea vieții din perioada comunistă într-un muzeu, deoarece aceasta reprezintă o realitate istorică, chiar dacă e percepută în mod dezagreabil. Chiar și caracterul non-eroic al istoriei noastre ne poate face mai lucizi cu privire la trecut, mai critici față de prezent și mai încrezători în viitor. Acestea ar putea constitui câteva considerente menite să repună în echilibru imaginea de sine a românului și a societății în general.

Cea de-a treia parte a cărții se intitulează „*Durkheim și bunica românului*”, tocmai pentru a sugera faptul că românii nu cred în faptele

sociale, ci le înlocuiesc cu opiniile publice. Pornind de la anomia dezindustrializării și decooperativizării fără restructurarea necesară, autorul surprinde problemele trecerii la economia de piață, dar și pe cele referitoare la dezvoltarea lumii rurale. Procentul ridicat al populației rurale în România a reprezentat o cauză parțială pentru diverse disfuncționalități sociale: stadiul precar de instruire, nivelul scăzut al culturii financiare, cultură a sănătății caracterizată în continuare prin „*tradiționalism*”, religiozitatea puternică. Scriitorul surprinde foarte bine zbaterea identitară a societății românești: „*o cultură structural bizantinotoman-balcanică, țărănească și orală, privind identitar spre sud, dar care a hotărât să-și întoarcă privirile spre vest și să fie o civilizație occidentală, urbană și a scrisului. Nu suntem nici așa, nici altminteri*”.

Ceea ce atrage atenția autorului, în ciuda sesizării unei „*incongruențe de status*” sau a unei „*disonanțe sociale*”, este determinarea unei restrânse părți a populației, „*nucleul dur al firavei clase de mijloc*”, acei muncitori idealiști, care împing lucrurile înainte.

Devenind tot mai transparenți pentru piață (mai ales prin intermediul rețelelor, când pentru tot mai mulți tineri „*identitatea online*” devine mai importantă decât „*identitatea offline*”) și învățați să fim neajutorați („*incompetența învățată*”), nevoile noastre au devenit servicii care aduc profit. Fericirea populației a ajuns să fie luată în calcul doar din considerente pragmatice: „*o populație nefericită este ne-eficientă, atât economic, cât și politic*”.

Vintilă Mihăilescu își expune gândurile și în legătură cu „România noului val”. În plină criză a reprezentării, revoltele se interesează de găsierea unei noi forme de exprimare, care să reconstituie forțele sistemului social. Avem de-a face cu o revoltă morală provocată ca reacție la imoralitate, prin care cetățeanul dorește să-și refacă „*o apartenență cu rost*”, să își mențină demnitatea. Autorul realizează o interesantă conexiune între semnificațiile carnavalului și revolte. De vreme ce carnavalul însemna și o provocare pentru ordinea existentă, forțând suspendarea regulilor curente ale societății, revoltele actuale încep să-și regăsească spiritul carnavalesc și, mai mult decât atât, are loc o reapariție a „*corpului social*”, a „*comunitizării*”. Așadar, „*noul val*” înseamnă o intrare masivă în scenă a socialului, ceea ce semnifică o mai bună și imparțială cunoaștere de sine.

Pentru încheiere („*Morala fabulei*”), scriitorul ne prezintă un fel de scurt tratat de bună conviețuire cu celălalt. Ne este adusă la cunoștință semnificația negativă a mitocăniei, aceea de desconsiderare a celuilalt, de

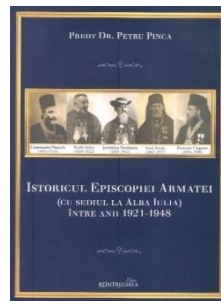
dispreț față de ceea ce este, de regulă, prețuit într-o societate. Astfel, ca mijloc de a cultiva bunele relații se arată îndemnul: „să nu disprețuiești”.

Ceea ce reușește să atragă în mod profund cititorul, pe lângă talentul de povestitor și puterea de analiză, este împărtășirea unor trăiri interioare ale autorului, ale omului, referitoare la fericire, regăsire, atașament. Aceasta poate reprezenta o joncțiune între două universuri interioare, cel al scriitorului și cel al cititorului. Am râs, am cugetat, m-am întristat, am sperat, m-am motivat-atâtea stări pe parcursul unei singure cărți. Nu rămâne decât să îi mulțumesc scriitorului pentru încă o lecție, pentru schimbările pe care mi le-a produs în interior: AM PRIMIT MESAJUL!

Maria Bianca GLĂVAN

Petru Pinca, *Istoricul Episcopiei Armatei (cu sediul la Alba-Iulia) între anii 1921-1948*, Alba-Iulia, Editura Reîntregirea, 2013, 454 p.:

De dată relativ recentă, prin grija colegului istoric prof. univ. dr. Valentin Giorbea, am intrat în posesia unui exemplar din volumul-teză de doctorat *Istoricul Episcopiei Armatei (cu sediul la Alba Iulia)*, între anii 1921-1949, semnat preot dr. Petru Pinca și tipărit la Editura Reîntregirea, Alba-Iulia, în anul 2013. Un opus masiv de circa 450 de pagini, format 17x24 cm.

Mărturisesc că îmi doream de mult timp să am dinainte, spre lectură, această lucrare despre care știam că lucrează la ea părintele Petre Pinca (n. 1949) de la Biserica „Adormirea Maicii Domnului” din Blaj, județul Alba. Acum o am dinainte și îi mulțumesc părintelui Pinca și colegului Valentin Giorbea pentru acest dar mult așteptat.

Cele șapte capitole ale lucrării sunt: „Biserica străbună și oștirea română în istorie”, „Înființarea Episcopiei Armatei”, „Ierarhii Episcopiei Armatei”, „Clerul militar ortodox în timp de pace”, „Rolul clerului militar ortodox în vreme de război”, „Mărturiile ale superiorilor bisericești și laici”, „Desființarea Episcopiei Armatei”. Așadar, un program vast de cercetare și dezvoltare a discursului științific propus, unde fiecare capitol își are problematizarea cerută de titlu, cu reluarea cronologiei

evenimentelor specific-poate cea mai bună variantă metodologică de control și evaluare a vastei problematice a *istoricului unei instituții* în care Biserica și Armata se unesc cu scop bine definit, acela al educației creștine și cetățenești a militarilor.

Fără îndoială, unul dintre capitolele de mare interes este al treilea, „Ierarhii Episcopiei Armatei”, unde sunt prezentați, cu biografii și activitate următorii: „Protopop Dr. Vasile Saftu (1863-1922). Întâiul numit în scaunul de Episcop al Armatei Române”; „Episcopul Justinian Teculescu (1865-1932)”; „Dr. Ioan Stroia (1865-1937)”; „Partenie Ciopron (1896-1980). Episcop al Armatei Române (1937-1948). Viața și activitatea”. Am citat titlurile în forma consemnării lor în lucrare, spre știință.

Această prezentare ne permite să trecem la a licita opinia noastră cu privire la discuția iscată de părintele Petru Pinca în derularea discursului științific al tezei de doctorat. Sfinția Sa afirmă: „Înainte de a intra în viața lui J. Teculescu, se cuvine a fi aduse în discuție câteva explicații absolute necesare pentru clarificarea unui lucru care a creat de multe ori confuzii, și anume: Cine a fost primul episcop al Armatei Române, înființată în 1921, cu sediul la Alba Iulia?”. Pentru a continua imediat: „Am socotit necesar să limpezim acest detaliu deoarece locul întâi este licitat de doi candidați: Dr. Vasile Saftu și Justinian Teculescu. Nu este o dispută orgolioasă, directă între cei doi, pentru întâietate, ci este vorba mai mult de o apreciere diferită și de o interpretare oarecum ambiguă a termenilor de Episcop militar și cel de Inspector al clerului militar” (p. 143).

Aceasta este problema pusă în discuție. Cum o rezolvă părintele Pinca? Dezvoltă argumentarea pe o pagină de carte (p. 144). Ajunge la concluzia că „cei doi termeni de Episcop Militar și Inspector al Clerului militar au un sens echivalent”. Totul, spunem noi, pentru a valida un argument presupus forte: „Într-o lucrare consacrată exclusiv serviciului preoțesc în oștirea română, care face referire specială la ordinea și succesiunea ierarhilor militari, autorii precizează: <<Între anii 1921-1948, Episcopia militară a fost păstorită de patru arhieri. Primul, protopop Dr. Vasile Saftu (1863-1922), numit episcop la 21 dec. 1921, nu a trecut pragul hirotonirii și nici pe acela al investirii și instalării la cârma Episcopiei Armatei, întrucât a intervenit o boală, apoi moartea la 18 aprilie 1922. I-a urmat episcopul militar Justinian Teculescu (1865-1932)>>”. Citatul este preluat din Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, *Preoți în tranșee, 1941-1945*, p. VIII. Precizăm că autorii invocați sunt Ilie Manole și Andrei Nicolescu care au semnat „Studiul introductiv”, paginat de la VII la XXVIII, nicidecum cei trei autori ai volumului de documente citat, în afară de Andrei Nicolescu, unde paginația este de la 1 la 400.

Felul în care părintele Petru Pinca pune spre discuție, în contextul tezei sale de doctorat, problema deja enunțată, o trimite în derizoriu și în fals. De altfel, nici nu trebuia pusă o astfel de problemă. Răspunsul la întrebarea „*Cine a fost primul episcop al Armatei Române?*” se află în chiar realitatea evenimentelor istorice petrecute, unde documentele oficiale (nu citatele din cutare sau cutare publicație) oferă răspunsul exact. Iar înțelesul clar al unor noțiuni, precum *ierarh=arhieru* (vezi triada ecleziastică diacon-preot-arhieru) sau *episcop* nu ne lasă să le utilizăm oriunde și oricum. Episcopatul este o funcție administrativă bisericească îndeplinită de către un arhieru (*ierarh*) căruia i s-a încredințat o eparhie. *Episcopul militar* este un arhieru căruia i s-a încredințat funcția administrativă de episcop al armatei, cu eparhia până la limita granițelor țării, dar cu jurisdicție limitată la unitățile militare de pe teritoriul țării. Nu este retribuit/salarizat pe linie bisericească, ci pe linie militară. El este *inspectorul clerului militar*, funcție militară în cadrul Ministerului de Război/Ministerul Apărării Naționale, similară celorlalți inspectori militari (pe arme sau categorii de forțe armate), retribuită de minister în gradul militar de general.

Pentru cazul concret al protopopului dr. Vasile Saftu, acesta a fost ales în ședința Sfântului Sinod *candidat de episcop* (ipopsfiu) și nu episcop militar, împreună cu alți candidați la scaunul episcopal al armatei. Candidații aleși de Sfântul Sinod au fost propuși Ministerului de Război, care s-a oprit la protopopul dr. Vasile Saftu pentru meritele sale. Drept urmare, prin grija Ministerului de Război a fost emis Înalțul Decret Regal prin care: „*Art.1. Părintele Vasile Saftu, protopop de Brașov, doctor în filosofie și absolvent al Institutului Teologic din Sibiu, se numește inspector al clerului militar*” (Cf. „*Monitorul Oficial*”, număr 242, joi 26 ianuarie 1922, p. 10.487). Este vorba de Î. D. R. nr. 5303bis din 10 decembrie 1921 pentru numirea protopopului dr. Vasile Saftu în funcția militară de inspector al clerului militar, în/pe baza căreia urma să fie plătit/salarizat de Ministerul de Război și nu pe linia Sfântului Sinod, în momentul în care se îndeplineau toate condițiile de ridicare în treapta arhieriei (tunderea în monahism, primirea rangului de arhimandrit, hirotonia într-un arhieru pe seama Episcopiei Armatei Române), urmate de investirea regală (primirea cărjei arhieresti din mâna regelui Ferdinand I), instalarea ca episcop al armatei române (nu la Alba-Iulia, întrucât Catedrala Încoronării a intrat în patrimoniul Ministerului de Război abia în anul 1925, sub episcopatul dr. Ioan Stroia).

Din păcate, toate aceste aspecte nu au fost prezentate de părintele Petru Pinca în conținutul tezei sale de doctorat. În ceea ce mă privește,

întrucât părintele Petru Pinca a accesat Arhiva Sfântului Sinod al B. O. R., aş fi dorit să aflu: şedinţa în care a fost ales candidat de episcop, cu data respectivă, precum şi numele celorlalţi candidaţi (eventual cu numărul voturilor) pentru scaunul episcopal nou înfiinţat al episcopiei armatei.

Mai precizăm, în context, că promulgarea *Legii privitoare la organizarea clerului militar* din 6 august 1921 (data tipăririi în „Monitorul Oficial”, număr 99, din 6 august 1921, pp. 3919-3920) a însemnat desfiinţarea *Serviciului Religios al Armatei*, ca structură militară, şi apariţia alteia: *Inspectoratul Clerului Militar*. Odată cu aceasta înceta şi activitatea părintelui profesor Constantin Nazarie în cadrul armatei. Prin ordinul Ministerului de Război nr. 69.173 din 22 martie 1922 acestuia i s-a comunicat: „*Prea cucernice părinte, pe ziua de 1 aprilie 1922, urmând a se pune în aplicare „Legea clerului militar”, am onoarea a vă face cunoscut că de la această dată conducerea Serviciului Religios va trece în sarcina P. S. Vasile Saftu, care, în conformitate cu art.5 din sus citata Lege a fost numit Inspector al Clerului Militar prin Înaltul Decret Regal nr. 5303bis din 10 decembrie 1921*”. Prin acelaşi ordin al Ministerului de Război se solicita părintelui Constantin Nazarie predarea arhivei Serviciului Religios al Armatei, pe bază de inventar, preotului Georgescu G. Silvestru, şeful Biroului Cler din Ministerul de Război (Arhiva Ministerului de Război, *Fond Ministerul de Război, Inspectoratul Clerului Militar*, dosar nr. 64, f. 300).

Potrivit celor relatate mai sus: a) intrarea în vigoare a Î. D. R. nr. 5303bis din 10 decembrie 1921 s-a săvârşit abia în data de 26 ianuarie 1922 când a fost publicat în „Monitorul Oficial”; b) intrarea în vigoare a *Legii privitoare la organizarea clerului militar* s-a săvârşit la 6 august 1921, dar aplicarea acesteia a fost posibilă abia la 1 aprilie 1922, odată cu aprobarea bugetului; c) preluarea atributelor Serviciului Religios al Armatei, devenit Inspectoratul Clerului Militar de către protopopul dr. Vasile Saftu s-a făcut la 1 aprilie 1922; d) nu avem ştiinţă ca între 10 decembrie 1921 (de fapt, 26 ianuarie 1922) şi 22 martie 1922 să fi avut loc: tunderea în monahism a protopopului dr. Vasile Saftu, acordarea rangului de arhimandrit, ridicarea la treapta de arhieru, şi nici în intervalul de timp 22 martie 1922-6 aprilie 1922, data decesului acestuia.

În aceste condiţii, apelarea protopopului dr. Vasile Saftu cu atribuţiile *ierarh, episcop, arhieru, Preaşfinţitul* (P. S.) etc. contravine realităţii. Cu atât mai mult, apelarea cu titlul de *episcop militar* sau *întâiul episcop militar*. Afirmatia tip sentinţă „*Între 1921 şi 1948, Episcopia militară a fost păstorită de patru arhieru*” contravine realităţilor concret istorice şi ţine de şirul erorilor (cu indulgenţă: inerente) ale cercetărilor istoriografice din

prima decadă după anul 1989. Validarea unor astfel de afirmații în zilele apropiate nouă intră sub incidența erorilor grave. Episcopia Armatei Române din anii 1921-1948 a fost păstorită/condusă doar de *trei* episcopi militari: Justinian Teculescu, între anii 1922-1924; dr. Ioan Stroia, între anii 1925-1937; dr. Partenie Ciopron, între anii 1937-1948. În chip firesc, logic, întâiul episcop militar în exercițiu este Justinian Teculescu. Afirmația părintelui Petru Pinca precum că între dr. Vasile Saftu și Justinian Teculescu ar fi fost „o interpretare oarecum ambiguă a termenilor de *Episcop militar și cel de Inspector al clerului militar*” este superfluă, neavenită. Cele două expresii sunt „echivalente” doar prin faptul că se aplică la aceeași persoană, dar acestea diferă în conținut: prima, *bisericească*; a doua, *militară*. Iar acest *fapt* solicită rigoarea necesară.

Concluzia părintelui Pinca este: „*Deși nu era hirotonit în treapta episcopală, având doar numirea, Dr. V. Saftu a exercitat-fie și pentru puțin timp-prerogativele acestei demnități*” (p. 145). Oare chiar așa să fie, părinte Pinca? Mai mult, în fotografia de pe coperta întâi a lucrării tipărite protopopul Vasile Saftu este prezentat cu engolpion la piept, adică ierarh, ceea ce nu credem că este corect. Noi distingem între preparativele pentru a fi hirotonit arhieru (nu le enumerăm aici) și cele după hirotonie: investirea (oficializarea ca ierarh/episcop), instalarea în scaunul episcopal și exercitarea prerogativelor de ierarh/episcop, abia din acest moment. Au fost altele regulile canonice, atunci ? Și asta doar pentru a da întâietate protopopului Vasile Saftu? Tot respectul pentru memoria Sfinției Sale! Părintele Pinca acorda protopopului dr. Vasile Saftu un număr consistent de pagini (de la 85 la 142) în teza de doctorat, adică 58 pagini, în timp ce episcopii militari în funcțiune trec sub barem: Justinian Teculescu-40 pagini, Ioan Stroia-33 pagini, Partenie Ciopron-34 pagini. Este drept, nu numărul de pagini este un criteriu pentru valoarea episcopatului celor trei ierarhi ai Episcopiei Armatei Române din anii 1921-1948, dar este un *indiciu* atunci când concepi și realizezi *un istoric* al instituției.

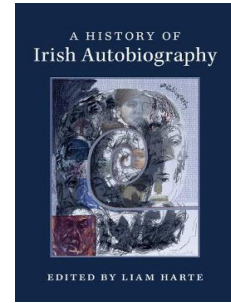
În același registru al erorilor grave (sub raport istoriografic) se înscrie și data desființării Episcopiei Armatei Române în anul 1948, chestiune licitată de subsemnatul și în nr. 2/2015 din revista „Misiunea”. Părintele Petru Pinca afirmă: „*După patru ani de hărțuiri obositoare, <<prin Ordinul nr. 946.426, din 22 august 1948, al Regiunii a 3-a Militare, Clerul militar a fost desființat>>*” (p. 394). Din păcate, nici Ilie Manole via Alexandru Moraru, de unde este preluat citatul, nici părintele Petru Pinca nu dau *conținutul* aceluia ordin considerat funest și eludează articolele referitoare expres la desființarea Episcopiei Armatei Române din *Decretul-Lege pentru regimul general al cultelor religioase* din 4 august 1948 (art. 58, 59,

60, 61; „Monitorul Oficial. Partea I”, număr 178, 4 august 1948, p. 6395). Deci, nu Decretul-Lege nr. 177 din 4 august 1948, nici măcar un ordin al Ministerului Apărării Naționale, ci un ordin al unei *structuri colaterale* a decis desființarea Episcopiei Militare.

Aurel PENTELESCU

Liam Harte (editor), *A history of Irish autobiography*, Cambridge, Cambridge University Press, 2018, 408 p.:

After the publication of some interesting books dedicated to the English autobiography (like: Adam Smith (editor), *A history of English autobiography*, New York, Cambridge University Press, 2016; Adam Smyth, *Autobiography in Early Modern England*, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, or: Maria DiBattista, Emily O. Wittman (editors), *Modernism and Autobiography: Introduction*, Cambridge University Press, Cambridge, 2014), Cambridge University Press offers now to the reader a new absorbing book, dedicated to the Irish autobiography.

Coordinated by Liam Harte from University of Manchester, the research contains studies and articles dedicated to the aforementioned topic signed by researchers like: Nicholas Allen from University of Georgia, Patrick Buckdridge from Griffith University (Brisbane), Marie-Louise Coolahan from University of Ireland (Galway), Michael Cronin from Dublin City University, Kelly Fitzgerald from University College (Dublin), Louise Fuller from Maynooth University, Glenn Hooper from Glasgow Caledonian University, Laura P. Z. Izarra, from University of Sao Paulo, Matthew Kelly from Northumbria University, Maria Luddy from Warwick University, Claire Lynch from Brunel University (London), Moira J. Maguire from Community College in New York, Christina Hunt Mahnoy from Trinity College (Dublin), Anthony P. McIntre from University College, Mary Muldowney, independent Dublin-based Scholar, Diane Negra from University College, Maire Ni Mhaonaigh from Cambridge University, Briona Nic Dhiarmada from University of Notre Dame, George O'Brien, Professor Emeritus at Georgetown University (Washington), Margaret O'Callaghan from

Queen's University, Belfast, Emmet O'Connor from Ulster University, Eoin O'Malley from Dublin City University, Kevin Rafter from the same institution, James Silas Rogers from St. Thomas University (Minnesota), Bary Sloan, from Southampton University and Robert Tobin from Oriel College (Oxford).

The huge diversity of authors, the outstanding editorial and scientific conditions of the book (which has not only the texts of the researches but also a big index, pp. 394-408 and a short chronology, pp. XV-XXVI, containing a list with all the important publications of autobiography from the *Confessio* of Saint Patrick, written in 5th century until 2016) is accompanied by a diversity of topics and investigations dedicated to the autobiography written in Irish space.

Therefore, the introductory part signed by the editor (pp. 1-22), where he presents the landscape of the autobiographical genre and its evolution in the investigated space, highlighting its particularities is followed by a gripping article entitled: „Writing in Medieval Ireland in the First-Person Voice” (pp. 23-37), written by Maire Ni Mhaonaigh, where the author offers information about the evolution of the genre in medieval times, the contribution of the Church and religion to it, or its contribution to the feminist movement.

Afterwards, Marie-Louise Coolahan presents the early modern Irish autobiography (pp. 38-53) and Elizabeth Grubgeld points the way how the Irish-Protestant life from the eighteenth and nineteenth centuries have enriched the genre (pp. 54-68). Maria Luddy correlates the religion and woman spiritual experiences and speaks about the connection between them and the development of the autobiographic genre (pp. 69-83).

Later, Louise Fuller speaks about the general context of the spiritual and religious life-writing in Ireland, since 1900 (pp. 84-99), but Mathew Kelly talks about the evolution of political autobiography from Wolfe Tone to Ernie O'Malley (pp. 100-116), while Eoin O'Malley, Kevin Rafter, Margaret O'Callaghan, Nicholas Allen and Christina Hunt Mahony are investigating general topics offering an overview of the evolution of the genre in the 19th and 20th centuries.

Therefore, the first two of them speak about the memories of male politicians in Independent Ireland (pp. 117-132), offering a historical and philological approach. O'Callaghan speaks about women political autobiographies in the same period (pp. 133-148), Allen about the evolution of the genre during the literary revival (pp. 149-162) and the last one about its evolution since then (pp. 163-177).

Then, Jonathan Bolton investigates the Irish autobiographical novel (pp. 178-192), George O'Brien brings into attention the memories of Irish rural life and their role (pp. 193-208), Emmet O'Connor the preference for the autobiography of the Irish Working Class (pp. 209-224; her investigation could surely be connected with the other ones dedicated to the communism and its evolution in European space). Briona Nic Dhiarmada is dealing with the way how the revival of Irish language can be found in the aforementioned genre (pp. 225-240), and others, like Kelly Fitzgerald and Mary Muldowney speak about the relationship between orality and life-writing in Modern Ireland (pp. 241-256).

Historical investigations are then continued with the one entitled: „Southern Irish Protestant Autobiography since 1960” (pp. 256-269), written by Robert Tobin and „Northern Irish Autobiography since 1960” (pp. 270-284) by Barry Sloan. The Irish travel memoir is also presented in two works (pp. 285-314), signed by Glenn Hooper and Michael Cronin, like the autobiographical writing from diaspora (pp. 315-347), in two interesting approaches of Laura P. Z. Izarra, James Silas Rogers, Patrick Buckridge and Liam Harte.

The last three chapters of the book are dedicated to the Irish abuse and survival memoir (pp. 348-362), in a text written by Moira J. Maguire, „The production of autobiographical texts by the Irish celebrities” (pp. 363-378), by Anthony P. McIntyre and Diane Negra and the „Irish Life-Writing in the Digital Era” (pp. 379-393), by Claire Lynch.

Written in a captivating way and accompanied by recommendations, the readers who want to find more information about the investigated topic. The book entitled: *A history of Irish autobiography*, edited by Liam Harte and issued by Cambridge University Press in 2018 it is not only a good book that should be read by everyone who want to know more about Irish history and literature, but also by the researchers interested in philology, history, religion and philosophy. The correlations with the religious space, feminism or the history of the country where the authors have written and published their works on autobiography, but also with the diaspora and its role in the development of the genre are, like the inter-disciplinary approaches, the huge amount of information. The pleasant and uniform stile of the text and the scientific skills used, important qualities of this book should surely be part of each good library that is concerned with this topic.

Iuliu-Marius MORARIU